

УДК 304.442

МІЖНАРОДНИЙ ФОРУМ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Олена Коваленко (Хурсіна),
кандидат мистецтвознавства,
провідний науковий співробітник, куратор Форуму
«Креативні індустрії. Українська модель»,
Національний Центр театрального мистецтва імені Леся Курбаса,
вул. Володимирська, 23-В, Київ, Україна, 01034
Cium.forum@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-3475-951X

Сфера культурних і креативних індустрій (ККІ), яка вже кілька десятиліть є важливою частиною сталих розвинутих економік Європи та Америки й складає значний відсоток ВВП країн, створює робочі місця, формує бренди територій, розвиває креативні форми подієвого, екстремального, культурного туризму, – в Україні переживає початковий етап свого становлення. Тільки у 2018-му році вперше в законодавче поле був введений термін «креативні індустрії», дано визначення поняття, сформований КВЕД креативних видів економічної діяльності.

Поняття ККІ й на Заході досі має різні трактування. Дослідники галузі, аналітики тлумачать це поняття, виходячи зчаста з власного розуміння. Відповідно існує достатня кількість невирішених питань щодо організації цілісної культурної політики окремого креативного сектору економіки й в Україні.

Базовими проблемами наразі є формування єдиної екосистеми ККІ, створення потужної інфраструктури сектору, формування сталих зв'язків між різними учасниками процесу становлення й розвитку галузі, зокрема, між державними управліннями, приватними малими, середніми й великими підприємцями, громадським сектором, науковцями академічної та вузівської сфер, фрілансерами, виробниками культурного продукту, й, нарешті, його споживачем як в Україні, так і за її межами.

Значну роль у вирішенні названих проблем покликані відігравати міжнародні форуми, на полях яких відбувається обговорення найгостріших, найактуальні-

ших тем, обмін досвідом, формування нетворків, необхідних професійних комунікацій.

Міжнародний Форум «Креативні індустрії. Українська модель» зумів зайняти нішу освітньо-дослідницького зібрання, орієнтованого на вивчення моделей подолання лакун, виявлення проблемних територій, акумулювання нових методологій дослідження сектору. Серед тем, які піднімає Форум: позитивний досвід формування бренду території, створення культурного сектору малих міст України, дослідження смарттехнологій, створення динамічних музеїв, виявлення проблемних зон у справі захисту інтелектуальної власності, проблеми творення культурного продукту тощо.

Ключові слова: культурні й креативні індустрії, українська модель ККІ, форум креативних індустрій.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що українська держава, вирізняючись великою кількістю талантів у різних галузях культури, мусить сформулювати виважену загальну культурну політику, розвинути інфраструктуру, сталі комунікаційні зв'язки для монетизації досягнень, капіталізації й виведення масового українського культурного продукту на міжнародний рівень. Розробки вітчизняної інтелектуальної сфери, окрім законодавчого ресурсу, вимагають розбудови відповідного менеджменту, від менеджменту по роботі з замовниками, від HR до PR менеджерів та системи агентів та агенцій. У науці, техніці, новітніх технологіях українські спеціалісти – на вищих професійних щаблях, адже саме українські спеціалісти входять у п'ятірку найкращих на світовому IT-ринку. Не бракує талантів також у культурних і креативних індустріях, зокрема в традиційних мистецтвах – класичній музиці (симфонічній, камерній), театрі (опері, балеті тощо), живописі, літературі, а в новітні часи в більш прикладних, суміжних із високими технологіями – розробці відеоігор, програмного забезпечення, аудіо та аудіовізуальному секторі, PR, маркетингу й інформаційному секторі, видавничій справі, дизайні, крафті тощо. Втім, в усі часи проблемою завжди був й, на жаль, досі залишається брак дієвих механізмів реалізації культурних проєктів, їхньої монетизації, капіталізації, просування якісного культурного продукту всередині країни та за її межами, інструментів створення стійкого попиту на український культурний продукт у всьому світі.

Продовжується й плутанина понять. Нині рекламні агенції повного циклу, як і дизайнерські фірми починають називати себе «креативними агенціями»,

хоча насправді вони такими не є. Креативність індустрії культури надає запровадження алгоритму бізнес-процесів, які належить акуратно адаптувати до нового сектору економіки. А цей процес відбувається помітно нерівномірно, окремими зусиллями, а тому наразі не дає якісного результату. Формування купки менеджерів культури за рахунок фінансованої мобільності, з наступною фасилитацією, не вирішує загальної проблеми в масштабах країни. Ситуація, коли кожен культурний проект знатиме, куди звернутися по допомогу за якісною менеджмент-, фінансовою й агентською підтримкою, консультаціями – поки що доволі віддалена перспектива.

На тлі постійних пошуків позитивних рішень названих проблем введення в економічний і культурний контекст країни поняття «креативні індустрії» вбачається як «запуск» одного з напрочуд дієвих і перспективних механізмів. Європа й Америка вже не одне десятиліття розвивають свої креативні індустрії і вносять їх у перелік найбільш прибуткових.

У попередньому, 14-му, випуску «Курбасівських читань» (2019), присвяченому, зокрема, Міжнародному «Форуму креативних індустрій. Українська модель», було зазначено: «Завдяки Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про культуру”» дається визначення самого базового поняття. Так українська культура отримала на законодавчому рівні наступне визначення ККІ (культурні та креативні індустрії): «...креативні індустрії – види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості й робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження, а їхні продукти й послуги є результатом індивідуальної творчості» (Про внесення змін, 2018, розд. I, ст. 1).

Згодом Уряд визначився з переліком видів економічної діяльності, які в нашій країні на сьогодні віднесені до креативного сектору. Серед них: народні художні промисли; візуальне мистецтво: живопис, графіка, скульптура, фотографія тощо; сценічне мистецтво: жива музика, театр, танець, опера, цирк, ляльковий театр тощо; література, видавнича діяльність і друковані засоби масової інформації; аудіальне мистецтво; аудіо-візуальне мистецтво: кіно, телебачення, відео, анімація, мультиплікація тощо; дизайн; мода; нові медіа й інформаційно-комунікаційні технології: програмне забезпечення, відеоігри, цифрові технології в мистецтві (3D-друк; віртуальна, доповнена, змішана реальність тощо); архітектура й урбаністика; реклама, маркетинг, зв'язки з громадськістю та інші креативні послуги; бібліотеки, архіви й музеї... Спеціалісти вважають, що

внесення переліку до загального КВЕДу, зокрема, надасть можливість вираховувати їхній внесок у валовий внутрішній продукт держави; відсоток зайнятих у цих сферах; кількість підприємств, їхній оборот тощо» (Коваленко-Хурсіна, 2019, с.12).

Варто зауважити: чим ширше розвивається процес становлення ККІ в нашій країні, тим більш очевидними стають його проблеми. За умов скорочення державних форм фінансування культури, переведення галузі на конкурсну, грантову систему зростає роль як окремих великих і малих ініціатив найрізноманітніших напрямків так і їх крос-культурних форм. Значна кількість наших європейських партнерів започаткувала відбіркове фінансування великих і малих, регіональних, транскордонних проєктів. Більше того, окремі інституційні ініціативи з фінансування проєктів об'єдналися у спільне коло House of Europe. Український бюджет також за системою грантового відбору розподіляється між культурними й креативними проєктами через структури Українського культурного фонду, Українського інституту, Інституту книги. Як показує кількарічна практика, грантовий відбір завжди має дві сторони. З одного боку – це підтримка ініціатив, часом надзвичайно плідних, а з іншого – формування висококонкурентного середовища, де боротьба за фінансування набуває доволі агресивних форм, конкурентність починає працювати проти формування сектору, а цінність такого чинника, як «сталість» проєктів, лише почасти й далеко не завжди вводиться як пріоритетна.

На цьому тлі зростає важливість різних форм альтернативного фінансування креативних проєктів у галузі культури. Окремою статтею видатків проходить фінансування від органів держуправління різних рівнів, починаючи від міських мерій та управлінь культури й завершуючи фінансуванням таких проєктів від місцевих органів самоврядування й ОТГ.

З погляду державотворення, формування фундаментальних напрямів культурної політики й підтримки принципу сталості, тобто уможливлення для різноманітних, у тому числі креативних, індустрій розвиватися завдяки внутрішнім ресурсам – значним стимулом є міжнародні зустрічі у форматі Форумів, на яких симультанно проговорюються найгостріші теми, відбувається обмін досвідом, налагоджуються перспективні комунікації. Такими платформами вже стали вітчизняні Форуми «Creative Ukraine», «Форум креативних індустрій», «Креативні індустрії. Українська модель». Кожен із названих форумів має свої

особливості, ми ж зосередимося на особливостях Форуму «Міжнародні індустрії. Українська модель».

Річ у тім, що незважаючи на солідний спільний досвід європейських країн у справі розвитку креативного сектору економіки, кожна країна має особливості, які варто враховувати при формуванні державної політики й також політики в галузі культури. Матеріали Міжнародного Форуму «Креативні індустрії. Українська модель» свідчать, зокрема, про занедбаність сфери захисту інтелектуальної власності, авторського права в країні. «Зарплатня за роботу і купівля прав – це окремі господарські операції та окремі виплати, які окремо оподатковуються та окремо відображаються в документах фінансової звітності. Саме так це встановлено Конституцією України, Податковим кодексом України, наказами Міністерства фінансів України, Угодою про асоціацію України з Європейським Союзом та іншими міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» – констатує зокрема експерт з економіки права інтелектуальної власності А.Лі, спікер Форуму. «Через сімнадцять років незалежності Рада національної безпеки й оборони України 21.11.2008 р. в доповідній записці «Про право і захист інтелектуальної власності та посилення її ролі у формуванні національного багатства України» була змушена визнати: «Інтелектуальна власність не виконує роль ресурсу в системі формування національного багатства і не впливає суттєво на рівень технологічної безпеки держави, її конкурентоспроможність. При середньому показнику в країнах ЄС, де обсяги нематеріальних активів складають 50-80 % від балансової вартості підприємств і організацій, в Україні вони не перевищують 1,5 % вартості основних засобів, в той час, як за підрахунками експертів реальна вартість таких активів становить не менше 15 млрд. грн., а потенційно можливі обсяги таких активів досягають 200 млрд. дол. США. На сьогодні ситуація не помінялась» (Лі, 2019, с.36).

«Українська ж культурна ситуація – це нерозвиненість, фактична відсутність ринку інтелектуальної власності, тотальне НЕ внесення вартості нематеріальних активів як до мікро-, так і до макробюджетів. І це тоді, коли світова культурна галузь оперує мільйонними коштами при створенні й передачах (продажах), збереженні й використанні авторських і суміжних прав на інтелектуальний продукт. Ми натомість усе ще стоїмо передусім перед невизначеністю в системі оцінювання інтелектуального продукту» (Коваленко-Хурсіна, 2019, с.11).

На тлі розмаїття процесів творення Міжнародний Форум «Креативні індустрії. Українська модель» прозвучав впевненим акордом і дав змогу вже з першого кроку під своїм дахом об'єднати фактично переважну більшість «гравців» ринку креативних індустрій періоду його формування й становлення у країні. Проведене Форумом соціологічне опитування показало, що серед них багато науковців, які досліджують певні прояви політики креативних індустрій, досвід країн сталої демократії й тих, що вивчають увесь спектр й напрями розвитку галузі, керівників окремих культурних проєктів з їхнім досвідом подолання системних труднощів, представників громадського сектору, який активно досліджує лакуни вітчизняних проєктних потужностей, державних управлінців, залучених до тектонічних процесів, представників державних культурних інституцій, скерованих на підтримку проєктної діяльності, педагогів і студентів ВНЗ, які бачать себе в пропонованому полі, й та частина суспільства, яка шукає себе й своє місце в культурному середовищі, зокрема фрілансери різних культурних напрямів, самозайняті й «в активному пошуку» актори, співаки, бібліотекарі, оператори, менеджери, маркетологи, журналісти – громади співтворців нових змістів культури.

Серед інформаційних партнерів Форуму виділилися Громадське радіо, Ресурсний центр «Гурт». Теми, які обговорювалися на Форумі: аналіз зарубіжного досвіду ведення ККІ й пільг в оподаткуванні, акумуляція новітніх технологій у створенні динамічних музейних комплексів, формування театрального маркетингу, новітні технології у підготовці топменеджерів для індустрії культури, зростаюча роль штучного інтелекту у креативному секторі економіки, захист прав інтелектуальної власності та багато інших.

Як і раніше, основною проблемою розвитку ККІ на наших теренах є розрізненість, розпорошеність зусиль державних інституцій, зарубіжних фондів, приватного, громадського секторів, органів державного управління всіх рівнів, науки як академічної, так і вишівської. Високий потенціал ККІ на сьогодні пробуксовує через те, що «культурні та креативні індустрії сприймаються управлінцями здебільшого як різновид розваг, несерйозним видом діяльності або формою організації вільного часу громадян. Питання, що стосуються розвитку культури та креативної діяльності, особливо на місцевому регіональному рівні, розглядаються за так званим «залишковим принципом». В управлінському середовищі розповсюджена недооцінка потенціалу ККІ для забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів.

«Наразі ККІ проходять на вітчизняних теренах початковий період свого розвитку, для якого є характерним слабкий досвід комунікації, як з місцевими органами влади, так і громадами, у просуванні культурного продукту. Бракує фахівців ринку креативної продукції, доступу до фінансування, підтримки від центральної та місцевої влади, насамкінець, кваліфікованого споживача. Дається взнаки нерозвиненість мережевих структур у галузі ККІ. Також існують численні міжвідомчі бар'єри, що перешкоджають налагодженню менеджменту ККІ. Зокрема, це й багато в чому нераціональний поділ між культурною й економічною діяльністю, багаторівнева структура підпорядкування об'єктів культури (державна, місцева й комунальна власність)» – вважає учасник Форуму доктор наук із державного управління Валевський О.Л. (Валевський, 2019, с.21).

У розділі «Майстер-клас» матеріалів Міжнародного Форуму «Креативні індустрії. Українська модель», з яким можна ознайомитися на ресурсі НЦТМ ім. Л.Курбаса (<http://www.kurbas.org.ua/projects/almanah14.html>) своїм досвідом вироблення інструментарію креативних індустрій ділиться Ірина Френкель, директорка Українського центру культурних досліджень, експерт із питань культурної політики: «Важливим складником стратегії модернізації економіки України на сучасному етапі є перехід від індустріальної та сировинної моделі розвитку до постіндустріальної або креативної, яка ґрунтується на використанні людського потенціалу та знань, що є певною базою для розробки й реалізації ідей для культурно-економічного розвитку в першу чергу малих міст». Свою доповідь авторка присвятила прикладу успішного, вдалого етапу міжнародного фестивалю просто неба OperaFest Tulchyn, який відбувається в маленькому місті України Тульчині Вінницької області з 2017 року. Цей проект мусив би надихнути на рух протореним шляхом, адже дав блискучі результати навіть за умов нерозвинутості ККІ в країні.

«Як показало дослідження результатів проекту, контент креативної культури є важливою частиною економіки. Розробка і експорт у сфері культурного контенту мають такі переваги для розвитку національної економіки:

- створення міста з високою доданою вартістю за рахунок використання культурного ресурсу;
- створення нових робочих місць в сфері послуг;
- створення умов для збільшення пізнаванності міста або бренд території;
- розвиток спеціалізованого туризму (туризм подій, екстремальний туризм)» (Френкель, 2019, с.174).

Отже, підсумовуючи сказане, варто зазначити, що проведення міжнародних Форумів, на кшталт Форуму «Креативні індустрії. Українська модель» створює передумови висвітлення найгостріших тем становлення ККІ, об'єднує всіх учасників процесу творення ККІ в Україні: державні установи, зарубіжні фонди, приватний і громадський сектор економіки, академічний та науковий потенціал ВНЗ, сприяє поширенню позитивного досвіду окремих менеджерських груп, набутого всупереч проблемам, що поки що існують у галузі.

Список посилань

Валевський, О. (2019). Актуальні питання інституційної та правової підтримки розвитку культурних та креативних індустрій в Україні. *Курбасівські читання: наук. вісник*, 14, 15-25.

Коваленко-Хурсіна, О. (2019). Рушійна сила креативних індустрій в українській культурній ситуації. *Курбасівські читання: наук.вісник*, 14, 9-14.

Лі, А. (2019). Де сховалась українська інтелектуальна власність. *Курбасівські читання: наук.вісник*, 14, 36-41.

Про внесення змін до Закону України «Про культуру», щодо визначення поняття «креативні індустрії». № 2458-VIII розд. I ст.1. (2018). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2458-19#Tex>

Френкель, І. (2019). Культурні та креативні індустрії: сила тяжіння (Креативна економіка – шлях розвитку малих міст). *Курбасівські читання: наук. вісник*, 14, 167-177.

References (translated and transliterated)

Valevskiy, O. (2019). Aktualni pytannia instytutsiinoi ta pravovoi pidtrymky rozvytku kulturnykh ta kreatyvnykh industrii v Ukraini [Current issues of institutional and legal support for development of cultural and creative industries in Ukraine]. *Kurbasivski chytannia: nauk.visnyk. [Kurbas readings: scientific bulletin]*, 14, 15-25 [in Ukrainian].

Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy "Pro kulturu", shchodo vyznachennia poniatia "kreatyvni industrii" [On Amendments to the Law of Ukraine "On Culture", to define the concept of "creative industry"]. № 2458-VIII section I art. 1. (2018). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2458-19#Tex> [in Ukrainian].

Kovalenko-Khursina, O. (2019). Rushiina syła kreatyvnykh industrii v ukrainiskii kulturnii sytuatsii [The driving force of creative industries in the Ukrainian cultural situation]. *Kurbasivski chytannia: nauk.visnyk. [Kurbas readings: scientific bulletin]*, 14, 9-14 [in Ukrainian].

Li, A. (2019). De skhovalas ukrainska intelektualna vlasnist [Where did Ukrainian intellectual property hide]. *Kurbasivski chytannia: nauk.visnyk. [Kurbas readings: scientific bulletin]*, 14, 36-41 [in Ukrainian].

Frenkel, I. (2019). Kulturni ta kreatyvni industrii: syla tiazhinnia (Kreatyvna ekonomika – shliakh rozvytku malykh mist) [Cultural and creative industries: the force of gravity (Creative economy - the way of development of small cities)] *Kurbasivski chytannia: nauk.visnyk. [Kurbas readings: scientific bulletin]*, 14, 167-177 [in Ukrainian].

INTERNATIONAL FORUM OF CREATIVE INDUSTRIES AS A TOOL FOR REFORMING AND DEVELOPING SOCIETY

Olena Kovalenko (Khursina),

*PhD, leading researcher, curator of the Forum
“Creative Industries. The Ukrainian Model”,
The Les’ Kurbas National Centre for Theatre Arts,
Kyiv, Ukraine*

The sphere of cultural and creative industries, which for several decades has been an important component of sustainable developed economies of Europe and America and accounts for a significant percentage of GDP, creates jobs, forms brands, develops creative forms of event, extreme, cultural tourism – is experiencing the initial stage of its formation in Ukraine. Only in 2018 for the first time in the legislative field the term “creative industries”, given the definition of the concept formed by the NACE of creative economic activities, was introduced.

The concept of CCI still has different interpretations in the West. Industry researchers and analysts adhere to quite different definitions. Accordingly, there is a sufficient number of unresolved issues regarding the organization of the holistic cultural policy of a particular creative sector of the economy in Ukraine.

The basic problems now are the formation of a single eco-system of CCI, the creation of a strong infrastructure of the sector, the formation of sustainable links between various participants in the process of formation and development of the industry, in particular, between government officials, private small, medium and large entrepreneurs, public sector, academics and university professors, freelancers, producers of cultural products, and, finally, its consumers in Ukraine and abroad.

A significant role in solving these problems is played by international forums, in the fields of which the most acute are discussed. The most relevant topics, exchange of experience, the formation of non-works, the necessary professional communications.

International Forum “Creative Industries. The Ukrainian Model” managed to occupy the niche of an educational and research meeting focused on studying models of overcoming gaps, identifying problem areas, and accumulating new methodologies for researching this sector. Among the topics raised by the Forum are the positive experience of brand formation, creation of the cultural sector of small towns in Ukraine, research of smart technologies, creation of dynamic museums, identification of problem areas in intellectual property protection, cultural product creation and more.

Keywords: cultural and creative industries, Ukrainian CCI model, forum of creative industries.

Стаття надійшла до редколегії 16.11.2020.